

KÂNÛNÎ SULTAN SÜLEYMAN'IN ŞEHZÂDE MUSTAFA'YA YAZDIĞI VASİYET-NÂME*

Nevin METE**

Özet

Vasiyet-nâmeler; Türk Edebiyatının en eski türlerinden olup siyasi, tıbbi, özel ve dinî-tasavvufi konularda manzum ve mensur olarak yazılmış çok sayıda esere ad olmuştur. Klasik Türk Edebiyatı ve Türk Halk Edebiyatında 'iştirak edilen bir gelenek' hâlinde devam eden vasiyet-nâme yazıcılığı, Türk Tasavvuf Edebiyatında ayrıcalıklı bir yere sahip olup bir tür hâlini almıştır. Çeşitli nazım şekilleriyle değişik hacimlerde vasiyet-nâmeler kaleme alınmıştır. Bunlardan birisi de mektup şeklinde yazılan özel vasiyet-nâmelerdir. Bu çalışmada incelenen örnek ise, Kânûnî Sultan Süleyman'ın Şehzâde Mustafa'ya ilim ve maarif hakkında yazdığı vasiyet mektubudur.

Anahtar Kelimeler: Kânûnî Sultan Süleyman, Şehzâde Sultan Mustafa, vesâyâ-nâme, ilim ve ma'ârif tahsili.

KANUNÎ SULTAN SULEYMAN WROTE TO ŞEHZÂDE MUSTAFA TESTAMENT

Abstract

Testament of Turkish literature is one of the oldest types of political, medical, private and religious-mystical issues as written in verse and prose works of work. Classical Turkish and Turkish Folk Literature, literature in a tradition which continues testament is the name of writing; the Turkish Sufi Literature is a privileged place has become a kind. Various forms with different volumes testaments are written. One of them is in the form of letters written testament to the special. In this study examined the text; by Süleyman the magnificent, the son of Prince Mustafa wrote to learn the values and knowledge about the testament is a letter.

Keywords: Kânûnî Sultan Süleyman, Şehzâde Sultan Mustafa, written will, education and training.

Giriş

Vesâyâ, "nasihatlar, hatırlatmalar, tenbihler" (Sâmi, 1317, s. 1493) demek olup vasiyet kelimesinin çoğuludur. Vasiyet ise, "bir kimsenin öldükten sonra yapılmasını istediği şeyler hakkında sağlığında verdiği emir ve ısmarlama" (Sâmi, 1317, s. 1493) olarak tarif edilmektedir. Arapça "vesâyâ" ve Farsça "nâme" sözcüklerinin birleşmesinden oluşan vesâyâ-nâme (vasiyet-nâme) de, 'vasiyet mektubu' anlamına gelen, "bir kimsenin yaptığı vasiyetinin yazılı olduğu tasdikli kâğıt" (Sâmi, 1317, s. 1493) demektir. "Vasiyette esas olan kendisinden sonra

*Bu çalışmanın bir kısmı, "*Türk Edebiyatında Vasiyet-nâmeler ve Kanûnî Sultan Süleyman'ın Şehzâde Mustafa'ya Vasiyeti*" adıyla Kazakistan Abay Millî Üniversitesi, Uluslararası Meslekî Eğitimin Temel Problemleri Sempozyumu, 5 Haziran 2013, Almatı'da tebliğ olarak sunulmuştur.

** Yrd. Doç. Dr., Niğde Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, ngumus_38@windowslive.com

geleceklere sorumluluk yükleyerek bir şekilde hayatı düzenleme konusunda katkıda bulunmaktır. Bunun için vasiyet-nâmelerde geride bırakılan insanlara tavsiye, nasihat, ikaz ve uyarı yolunda sözler sarf edilir” (Sâmi, 1317, s. 1493).

Vasiyet ve vasiyet-nâme aslında bir hukuk terimi olup resmî yazı ile el yazısı veya sözlü olarak yapılan kişilerin miras paylaşımı için kullandıkları düzenleme usulleri ve bunların belgeleridir. Resmî hukuk bağlamından başka sosyal hukukun tanziminde de varlığını görmekteyiz. “Vasiyet geleneği, aileden devlete kadar uzanan kurumlarda görülen bir uygulamadır. Bunun esasını rica, dilek, bir neslin tecrübesini diğer bir nesle ulaştırma, ibret alınacak fikir teşkil eder” (Köksal, 2000, s. 289).

Türk Edebiyatında, çeşitli nazım şekilleri kullanılarak manzum ve mensur vasiyet-nâme tertip etmek gelenek halini alarak dinî-tasavvufî, siyasi, tıbbi ve özel konularda çok sayıda eser verilen bir edebî tür oluşturulmuştur. “Divan Edebiyatı ve Halk Edebiyatında geleneğin akisleri şeklinde yer alan vasiyet-nâmeler özellikle Tasavvufî Türk Edebiyatında başlı başına bir tür hâlini almıştır” (Kılınç, 2006, s. 35). Vasiyet-nâmeler edebî değeri yanında tarihî değeri itibarıyla da önem arz eden ürünlerdir. Bir toplumun sosyal ve fikrî yapısı ile kültürel kodlarını anlamakta ipuçlarını bulabileceğimiz düşünce kaynaklarıdır. Bir edebiyat ürünü olmasının yanında Tarih disiplinine sunduğu vesika değerinden başka biyografi ve psikoloji sahaları için de destekleyici şahitliklerdir. Vasiyet-nâmeler, müstakil eserler olarak yazıldığı gibi (Ör: İmam Birgivi’nin Vasiyet-nâmesi, Mehmed Emin Tokâdi’nin Vasiyet-nâmesi, İsmail Hakkı Bursevî’nin Vasiyet-nâmesi) bir eserin içerisinde bir bölüm olarak ya da daha sıklıkla tercih edilmiş mektup formu kullanılarak kaleme alınmışlardır.

Çalışmamıza konu olan vasiyet içerikli metin ise, Kânûnî Sultan Süleyman’ın oğlu Şehzâde Mustafa’ya hitaben kaleme aldığı ilim öğrenme ve irfan sahibi olmaya dair vasiyeti olup gerek yazanın kimliği gerekse muhatabı bakımından değerli bir vesikadır. Mektup formunda bir vasiyet-nâme olan bu belge, hem özel hem siyasi vasiyet-nâme niteliği taşımaktadır. Vasiyet-nâmelerle ilgili, “özellikle devlet adamı ve mutasavvıfların vasiyet-nâmeleri kendinden sonra da okunması gereken, ömrü uzun, yazıldığı zamanı aşan ifadelerle sahiptir.” (Kılınç, 2006, s. 26) görüşü Kanûnî’nin vasiyeti için de geçerli bir görüştür. Zira ilim elde etmek, muhatabın şahsında toplumun her kesimine vasiyet edilecek dünya ve ahiret kazançlarının da vurgulandığı değerli bir nasihattir.

Vasiyet-nâmelerin ortak özelliklerinden olarak gösterilen “insanlar vasiyet-nâmelerini genellikle kendilerini ölüme yakın hissettiklerinde yazarlar. Zira vasiyet-nâme bırakmak bir bakıma ölümün ciddi ciddi hatırlanması anlamına da gelmektedir.” (Kılınç, 2006, s. 27) şeklindeki genel kabulün Kanûnî'nin vasiyet-nâmesini kapsamadığı görülmektedir. Zira bu küçük vasiyet mektubu Şehzade Mustafa Manisa sancağında iken kaleme alınmıştır. Kanûnî bundan 33 yıl sonra vefat ettiğine göre, vesâyâ-nâmenin amacı şehzadeyi yakın geleceğe hazırlamaktır. Yine “vasiyet-nâme metinlerinin hem yazanın kimliği hem de muhatapları açısından değerlendirilmesi gerekir. Zira vasiyet-nâmeyi önemli kılan çoğu zaman ya yazanın kimliği ya da muhatabının kimliği olmaktadır.” (Kılınç, 2006, s. 200) tespitine ise, gösterilebilecek en güzel örneklerden birisidir. Metnin yazanı ve muhatabı ve aralarındaki trajik vak'a, bugün de merak uyandırmaya devam etmektedir.

Şehzâde Mustafa olayı, bir sebepler bileşenidir. Bu evlat katlini, tek bir sebebe ve onun öne çıkan gerekçelerine bağlamak ve bu hadiseyi bir saray entrikası gibi ele almak eksik olmakla birlikte devrin edebiyatına kadar yankı bulan bu görüş günümüzde de kabul gören bir tavidir;

Bir Urus câdûsınun sözün kulağına koyup

Mekr ü âle aldanuban ol 'acûzeye uyup

Bâğ-i ömrün hâsılı ol serv-i âzâda kıyup

Bî-terahhum şâh-ı âlem n'itdi Sultân Mustafa /Nisâyî (Şentürk, 2009, s. 78)

Bu trajik vakâyı anlamak için; Anadolu'da özellikle çiftçi halkın, tımarlı sipahilerin ve yeniçerilerin durumlarından memnun olmayıp var olan düzen aleyhine cephe alarak Mustafa'nın saltanatını istemelerinin, ekberiyet sisteminin, sancak beyliğine gönderilme ve şehzade sayısı çok olduğunda kardeşler arasında çekişme ve çatışmalara yol açan Saruhan (Manisa) sancağı ve diğer sancaklara çıkmanın siyasi anlamının, kardeş katli uygulamasının, şehzade annesinin koruma ve eğitme görevinin ve ayrıca, politik gücün kullanılmasında valide sultanın güvenilir kılavuz ve koruyucu rolünün, dış güçlerin bu gibi sıkıntılı durumlarda menfaatleri adına şehzade desteklemelerinin ve iktidar sahipleri ile kendi ikballerini ilişkili gören devlet erkanının tutumlarının da bilinmesi gereklidir.

Bu sarsıcı hadisenin, tarih kaynaklarında anılmasından başka, edebî kaynaklarda da akislerini görmekteyiz. Vak'anın en meşhur şuarâ terennümü, Taşlıcalı Yahya'ya ait olup

edebiyatımızın yakıcı mersiyeleeri arasında yerini almıştır. Başka şairler de, samimi üzüntülerini çekinmeden dile getirmişlerdir.

Yahyâ Bey, Fünûnî, Rahmî, Edirneli Nazmî, Mu‘înî, Müdâmî, Sâmî, Kara Fazlî, Nisâyî (iki mersiye), Selîmî, Kâdirî, Mustafa (şehzâde ağzından da yazılmış olabilir), Hayâlî (Şeyh Ahmed Efendi) ve Hayâlî'nin şiiri ile birbirine nazîre olduğu anlaşılan, ama adı saptanamayan bir şair tarafından yazılır. Fakat bu şiirlerden hiçbirisi Yahyâ Bey mersiyesi kadar geniş yankı uyandırmaz (Zavotçu, 2007, s. 72).

VESÂYÂ-NÂME

a) Muhteva İncelemesi

İncelediğimiz metin, “Cennet-mekân Kânûnî Sultân Süleymân Hazretlerinin Tahsîl-i ‘İlme ve Ma’ârife Dâir Şehzâde Sultân Mustafa’ya İrsâl Buyurdukları Vesâyâ-nâme’dir” başlığı ile Münşeat-ı Azîziyye fî Âsâr-ı Osmâniyye, (haz. el Hac Nuri Efendi), Kayseri Râşid Efendi Ktp., no: 1353, Vezirhanı Matbaası, İstanbul 1289, s. 48-49 künyeli eser içinde yer almaktadır.

Metin; bir üslûb-ı müzeyyen “nesir” örneği olmasının yanı sıra, “vasiyet” ve “mektup” türlerine de ait olup üç farklı yönde dikkat geliştirmemize yol açmaktadır.

Makamlar arasındaki resmî yazışmaların Osmanlı diplomatiğinde ciddi standartları bulunmaktadır. Bunlardan önemli bir grubu da mektuplar oluşturmaktadır.

Türk divan edebiyatı geleneğinde resmî ve özel mektuplar inşâ sanatı içinde kabul edilmiş, itinalı bir dil ve üslûpla yazılan mektuplar münşeat mecmualarında derlenmiş hatta bu gibi mektupların kimlere nasıl bir tarz ve protokol üslûbuyla yazılması gerektiği hakkında didaktik mahiyette eserler kaleme alınmıştır (Okay, 2004, s. 17-18).

Burada en dikkat edilen husus ast üst ilişkileri olmuştur. Bu yazışmalarda yatay ve dikey hiyerarşiye bağlı olarak bazı rükünler ihmal edilmişse de zorunlu bir şablon her zaman takip edilmiştir.

Mektubun Osmanlı diplomatiğinde bir tür yazışma evrakı olarak özel bir yeri bulunmakta olup yazılış şartları ve şekillerine münşeat mecmualarında bolca rastlanır. Mektuplar diğer belgeler gibi belli rükünlerden meydana gelmiştir... Bunlardan dua, sena, selam, halin bildirilmesi ve dua ile bitirme rükünlerinin yazılması mecburi olup diğerlerinin bir kısmı ihmal edilebilir (Kütükoğlu, 2004, s. 18-21).

Hem siyasi hem özel bir vasiyet-nâme olan bu mektup, üst makamdan alt makama yazım kuralları belirlenmiş rükünleri taşımakla birlikte aynı zamanda samimi ifadeleri, övgü dolu ve öğüt verici üslubuyla babadan oğula yazılmış bir nasihat mektubudur. Şehzâdeye, merkezden uzakta iken muhtemelen Manisa'da olduğu dönemde yollanmıştır. Metnin içeriği ve üsluptaki muhabbete istinaden de o döneme ait olduğu fikri kuvvetlenmektedir.

Mektup, Kânûnî Sultan Süleyman'ın en büyük oğlu Şehzâde Mustafa'ya, “Nûr-dîde-i encümen-safâ ve nûr-ı hadîka-i mekn-i vefâü'l-hufûf be-letâ'if-i 'avâtüf'ü'l-mülkü'l-a'la oğlum Mustafa erşede” şeklindeki hitap cümlesi ile başlar. Ardından, “Allah Te'âla ilâ tariku's-sedâd-ü'l-ulyâ selâm-ı 'anber-âsâ ve kelâm-ı 'abher-sîmâ ithâfından sonra” tevhidî cümlesi ile Cenâb-ı Hakk'a ta'zim ile sena ve selam eder. Devamında “inhâ ve inbâ olunan oldur ki eğer bu cânibin ahvâl ve etvârından isti'lâm ve istifhâm olunursa bi-hamdillâhi'l-mülkü'l-'alâm hiyâm-ı selâmetde ârâm ve makâm-ı sıhhatde ber-devâm olup ümiddir ki 'an karîbü'l-eyyâm ol cânibe 'avdet ve mürâcaat olunup mülâkât müyesser ve mukadder ola” cümlesiyle hem kendisinden haber verip hâl bildirir hem de şehzâdeyi ziyaret istek ve temennisini ifade ederek iştiyak beyan eder.

Vasiyet-nâme türünün önemli özelliklerinden olan ‘muhabata ikazlar’, bu metinde ilim öğrenme, irfan sahibi olma, cehaletten kaçınma, saygın ilim erbabı arasında yer alma çerçevesinde gelişmektedir. Genel olarak vasiyet-nâmelerde kullanılan emir, istek, arzu, dilek ve temenna bildiren kelimeler metnin vasiyet ve nasihat üslubuyla şekillenmesine yol açmaktadır. Ancak bu metinde genç şehzadeye tavsiye edilenler, asırların deneyimlerinden süzülüp gelen sabit bir ‘gerçekler listesi’ olarak verilmekte ve özündeki cevherle bunları buluşturması tavsiye edilmektedir. Kanûnî, edebî sanatların imkânlarından da yararlanmış olup özellikle tenasüp, teşbih, mecaz, teşhis ve mübalağa sanatları ile gerek kendi güç ve kudretini gerekse imparatorluğun ihtişamını vurgulamıştır.

Vesâyâ-nâmede yapılan ikaz ve nasihatlar şöyle sıralanmaktadır:¹

1-Gündüzün aydınlığı ve gecenin zifiri karanlığı nasıl malum ve meşhur ise, dünya ve âhirette yücelik ve saadet payesinden nasiplenmek istersen, gençliğini sarf ederken ve bir kabiliyet bahçesi ve yaratılış bağı olan o en güzel günlerinde zelil cahillerin karışık olduğu dikenlikten uzak durasın!

¹ Metinde ‘idesin ve olasın’ dışında bir istek ifadesi kullanılmamıştır. Maddelerde kullandığımız fiiller içeriğin rahat anlaşılabilmesi için seçilmiştir.

2-Temiz ve bir ayna gibi parlak olup ilim ve irfanın çeşit çeşit çiçeği ve ilmin meyveli ağacı ve sonsuz faziletleri ile içini ve dışını cennet bahçelerini kısıkandıracak hâle getiresin!

3- Huzur verici İrem bağı misali dünyada, yiyip içip gezip dolaşma ile meşgul olmayasın hatta bunları kendine haram eylesin!

3-Daima misk renkli mürekkep, kase, divit ve kalemlerle birlikte ve yalnızlığın dostu risale ve kitaplarla beraber olasın!

4-Kalb huzuruna arkadaş ve faydalı konuların sahhafı olan yakınındaki irfan erbabı ile sohbetin güzelliklerine erişesin!

5- Ölmeyecek kadar yiyip içerek insanlığın en iyisi ve parmakla gösterilene, el üstünde tutulanı ve ileri gelenleri arasında olup iki cihanın makbulü olasın!

6-Biliş ve anlayış kabiliyetinden uzak ve fazilet ve ilmin güzelliğinden ayrı düşmüş olanlar, hikmet ve zekâ sahipleri önünde dilsiz bir ceset belki ondan da hakirdir!

O hâlde bu derecelerden garaz ve bütün niyet ve bu satırların asıl maksadı budur ki

Allah'a hamd olsun, senin yaratılıştan olan alnındaki kabiliyet yıldızı parlak ve hilkatinde var olan zekâ nuru pırıltılı olup uğraşacak zamanın ve tahsil edecek vaktin var iken bir saat ve bir an vaktini nefsanî meşguliyetlerle ve eğlence ve gaflet ve şenlikte geçirmeye izin vermeden aralıksız ilim ve irfan öğrenip yazı talimine devam edip ve hiç durmadan güzel bir çalışma sergileyesin!

7-Arınmış olan nefsinin, keder rezaletinden kurtarıp ilmî delillerin şerefli yoluyla Hakk'ın merhametine mazhar olmuş Mevleviyyet rütbeli âlimlere bağ ile yaşıt ve benzerlerin arasında seçkin ve zamanının üstünü olasın!

İhsanı bol mülk sahibi Allahın izniyle.

Mektupta iki dizesi Farsça diğer iki dizesi Arapça olan bir kıt'a ve bir beyit yer almaktadır. Bu dizelerde de yine zorluklara katlanmanın, çalışmanın, ilim ve irfan yolunda ilerlemenin insana katacağı kıymet ifade edilmektedir.

Bu ve bunun gibi mektup ya da başkaca yazışmaların Şehzade Mustafa katında karşılık bulduğu muhakkaktır.

Şehzade Mustafa Manisa sancağında iken babasına yazdığı bir mektupta, ilim tahsiliyle uğraştığını, babasını iştiyakla özlediğinden görmek istediğini ancak izin verilmediği için kulluğunu yazarak ifade etmekle yetindiğini bildirmektedir. Mustafa'nın ziyaretine izin verilmemesine Hurrem'in padişaha telkinleri sebep gösterilirse de, bu aslında sancağa çıkan şehzadenin mecbur kalmadıkça payitahta gelmemesi şeklinde gelenekleşen bir kaide gereği idi (Şentürk, 2009, s. 29-30).

b) Şekil İncelemesi

Kânûnî Sultân Süleymân'ın Şehzâde Mustafa'ya yolladığı ilim öğrenme ve irfan sahibi olmaya dair mektup formundaki vasiyet-nâmesi, ihtiva ettiği Arapça ve Farsça kelimelerin çokluğu, üç hatta dört kelimedenden kurulu terkipleri ve seçilen kelimeler itibarıyla bir üslûb-ı müzeyyen örneğidir. Metinde kelimeler kullanım sıklığı bakımından Arapça, Farsça ve Türkçe sıralamasıyla yer almaktadır. Fikir ve nasihat aktarımı Arapça ve Farsça kelimelerle yapılırken çoğu fiil, bağlaç ve eklerde Türkçe kelimelerin seçildiği görülmektedir. Ayrıca ve, ile, ki bağlaçları kullanılarak Osmanlı nesrinin 'eklemeli üslûbu' yanında 'fiil üslûbu'nun kullanıldığından da söz edebiliriz. Metinde, 'anlatıcı' Sultan'ın kendisi olduğu için 'birinci şahıs' eki kullanılmıştır. Vesâyâ-nâme'nin baştan sona müsecca bir metin olması, cümleleri ritmik ve ölçülü kılmaktadır. Seci'li kelimeler metnin, ritm ve ahengini sağlamakla kalmamış iletmek istediği fikrin tesir gücünü de arttırmıştır. Kullanılan övgü ve nasihat edici dille metne; dilin bir 'anlatım aracı' olması dışındaki diğer görevlerinden 'çağrı işlevi' gereği 'alıcıyı harekete geçirme fonksiyonu' da yüklenmiştir. Metinde duyguların iletimi için seçilmiş kelimelerle dilin 'duygusal işlevi', ayrıca seçilen sanatlı ifade tarzı ile de 'sanatsal işlevi' üslubu oluşturularak dilin imkânlarından başarıyla yararlandığı görülmektedir.

Matbu bir mecmuuda yer alması sebebiyle mektubun ebadı, yazının cinsi, mühür ve pençe gibi şekli bilgiler verilememektedir.

Tabloda görüldüğü üzere metinde, Türkçe ve Farsça kelimelerde vezin olmamakla birlikte bunlarla da ahenk arayışı yoluna gidilmiştir;

Seci'li Kelimeler	Seci' Çeşitleri		
	Yapısına Göre	Yer ve İşlevine Göre	Redif Alışına Göre
(1) selâm-ı (2) 'anber-âsâ, (1) kelâm-ı (2)'abher-sîmâ	murassa	mukayyed	gayr-ı mefruk
inhâ ve inbâ	mütevâzî	mukayyed	gayr-ı mefruk

isti'lâm ve istifhâm	murassa	mukayyed	gayr-ı mefruk
(1) hiyâm-ı selâmetde (2) ârâm ve (1) makâm-ı sıhhatde (2) ber-devâm	mütevâzî	mukayyed	gayr-ı mefruk
müyesser ve mukadder	mütevâzî	mukayyed	gayr-ı mefruk
endişe, pişe	mutarraf	mukayyed	gayr-ı mefruk
civânî , ünfüvânî	mutarraf	mukayyed	gayr-ı mefruk
(1) riyâz-ı (2) kâbiliyet ve (1) keşt-zâr-ı (2) cibilliyet	mutarraf	mukayyed	gayr-ı mefruk
irfân, bî-pâyân	mutarraf	mukayyed	gayr-ı mefruk
derûn u bîrûn	mutarraf	mukayyed	gayr-ı mefruk
İrem-ârâm, harâm	mutarraf	mukayyed	gayr-ı mefruk
müdâm, müşkîn-fâm	mutarraf	mukayyed	gayr-ı mefruk
(1) enîs-i (2) halveti, (1) celîs-i (2) selveti	murassa	mukayyed	gayr-ı mefruk
ehl-i irfân, bedi' ve beyân	mutarraf	mukayyed	gayr-ı mefruk
insân, bi'l-benân	mutarraf	mukayyed	gayr-ı mefruk
erkân, makbul-i cihân	mutarraf	mukayyed	gayr-ı mefruk
Kemâl-i dâniş ü bîniş	murassa	mukayyed	gayr-ı mefruk
dûr, mehcûr	mutarraf	mukayyed	gayr-ı mefruk
ebkem, kem	mutarraf	mukayyed	gayr-ı mefruk
makâmâtıdan, tastîrâtıdan	mutarraf	mukayyed	gayr-ı mefruk
küllî, aslî	mutarraf	mukayyed	gayr-ı mefruk
cibilliyyet, kâbiliyyet	mutarraf	mukayyed	gayr-ı mefruk
dıraşân, leme'ân	mutarraf	mukayyed	gayr-ı mefruk
idecek zamanıñ, idecek avâniñ	mutarraf	mukayyed	mefruk
lehv , sehv	murassa	mukayyed	gayr-ı mefruk
müdâvemet, muvâzabet	mutarraf	mukayyed	gayr-ı mefruk
(1) vâsıta-i şeref-i 'ulûm-ı vâzihü'l-(2) bürhân, (1) râbıta-i mevleviyyet-i celîlü'l-(2)gufrân	murassa	mukayyed	gayr-ı mefruk
(1) mümtâz-ı (2)devrân, (1) ser-firâz-ı (2) zamân, mülkü'l-(2)mennân	mutarraf	mukayyed	gayr-ı mefruk

Metin**Cennet-mekân Kânûnî Sultân Süleymân Hazretlerinin Tahsîl-i 'İlme ve Ma'ârife Dâir Şehzâde Sultân Mustafa'ya İrsâl Buyurdıkları Vesâyâ-nâme'dir**

Nûr-dîde-i encümen-safâ ve nûr-ı hadîka-i mekn-i vefâü'l-hufûf be-letâ'if-i 'avâtîfü'l-mülkü'l-a'la oğlum Mustafa erşede

Allah Te'âla ilâ tarîku's-sedâd-ü'l-ulyâ selâm-ı 'anber-âsâ ve kelâm-ı 'abher-sîmâ ithâfindan sonra inhâ ve inbâ olunan oldur ki eğer bu cânibin ahvâl ve etvârından isti'lâm ve istifhâm olunursa bi-hamdillâhi'l-mülkü'l-'alâm hiyâm-ı selâmetde ârâm ve makâm-ı sıhhatde ber-devâm olup ümididir ki 'an karîbü'l-eyyâm ol cânibe 'avdet ve mürâcaat olunup mülâkât müyesser ve mukadder ola. Bâdezâlik manend-i ziyâ-yı hurşîd ve zalâm-ı şeb-i deycûr ma'lûm ve meşhûrdur ki devlet-i dâreyn ü sa'âdet menziletinde behremend olmak endîşe idenlerin pîşesi hadâset-i civânî ve sinn-i ünfvânîde riyâz-ı kâbiliyet ve keşt-zâr-ı cibilliyetlerin has ü hâşâk-ı hevâ vü heves ve hâristân-ı muhâlatât-ı cühhâl-ı nâkîsdan refte ve pâk ve âyine-sıfat tâb-nâk idüp şakâyık-ı mütenevvi'a-i ma'ârif ü irfân ve eşcâr-ı müsmire-i 'ulûm u fezâ'il-i bî-pâyân ile derûn u bîrûnın reşk-i gülzâr-ı cinân idüp ve seyr-i deşt-i bâğ-ı İrem-ârâm u ekl ü şürb ü tena'um-ı ta'âmı kendüye harâm eyleyüp müdâm müdâmî-i midâd-ı müşkîn-fâm ve kâsesi devât u aklâm u enîs-i halveti resâ'il ü kitâb ve celîs-i selveti sahaf-ı mesâ'il-i savâb u nüdemâsı ehl-i irfân mükâlemesi mübâhese-i bedî' ve beyân olup zamân-ı kalîlde ihtiyâr-ı killet ve irtikâb-ı me'ûnet ile zübde-i zümre-i insân ve müşâr-ı bi'l-benân ve şehbâz-ı hümâ-pervâz gibi dest-nişin-i a'yân ve erkân ve makbul-i cihân ve cihâniyyûn vâki' olur. Kıt'a,

کسی بکردن مقصود دست حلقه کند

که سینه تیر بلاها سپر توانی کرد²

ومن رام العلا من غير كد

أضاع العمر في طلب المحال³

Kemâl-i dâniş ü bînişden dûr ve cemâl-i ma'ârif ve fezâ'ilden mehcûr olanlar hikmet ve ashâb-ı fitnat huzûrunda cemâd-ı ebkem belki zerreden kemdir. Beyit,

کسب کمال کن که عزیز جهان شوی

کس بی کمال هیچ نیر زد عزیز من⁴

² Bir kimse maksadının boynuna sarılmasını istiyorsa bela oklarına göğsünü siper eder, zorluklara katlanır. (NM)

³ Çalışmadan yükselmeyi isteyen imkânsız istemekte tüketir kendini. (İmam Şâfi'i) www.arabiconline.net

Pes bu makâmâtdan garaz ve murâd-ı küllî ve tastirâtdan maksûd-ı aslî budur ki bi-hamdülillâh senûñ nâsiye-yi cibilliyyetiñde nüçüm-ı kâbiliyyet dirahşân ve cebhe-i siriştûñde envâr-ı zekâvet leme'ân olup iştigâl idecek zamanuñ ve tahsil idecek avânuñ iken bir saat ve bir an vaktüñi lehv ü lu'bda ve sehv ü tarabda güzerân itmeğe ruhsat virmeyüp 'aled-devâm tedris-i 'ilm ü ma'rifet ve ta'lim-i usûl-i kitâbete müdâvemet ve muvâzabet itmekle sa'y-yı cemil idesin, nefsi zekiyyeñi rezâlet-i pür-kudûrâtdan halâs idüp vâsıta-i şeref-i 'ulûm-ı vâzihü'l-bürhân ve râbıta-i mevleviyyet-i celîlü'l-gufrân ile beyne'l-emâsil ve'l-akrân mümtâz-ı devrân ve ser-firâz-ı zamân olasin. İnşallahu'l-mülkü'l-mennân.

Sonuç

Makalemize konu olan vesâyâ-nâme, kendisi ile ilgili aleyhte ve uydurma yazışmaların da bulunduğu Şehzâde Mustafa'yı konu alan bir örnek incelemesidir. Trajik sonu, onu hakkında en çok konuşulan şehzadelerden birisi hâline getirmiştir. Siyasi ve özel vasiyet-nâme sınıflarına dahil edeceğimiz metinde, ilmin önemi ve ilim öğrenmenin lüzumu üzerinde ısrarla durulmuş, genç şehzadeye cehaletten kaçınma vasiyet edilmiştir. Mektup formundaki bu vesâyâ-nâme, edebiyatımızda ve tarihimizde yaygın olan babadan oğula nasihat örneklerine de bir ilavedir.

Mektubun 'Giriş' bölümünde muhataba hitap bulunmaktadır. Ardından Hakk'a ta'zim ile kendinden haber vererek görüşme arzusu dile getirilmektedir. Mektubun 'Gelişme' bölümünde vasiyet ve nasihatın iç içe olduğu, Osmanlı tahtının i'lâ-yı kelimetullah iddiasını devam ettirecek müstakbel sultanına öğütler yer almaktadır. Bir kıt'a ve bir beyitle desteklenen bu temenniler, ilim öğrenme ve irfan sahibi olmaya dairdir.

'Sonuç' bölümünde ise, böyle bir vasiyet-nâme yazmasının ardındaki niyet ve o satırların asıl maksadı ifade edilmektedir. Genç şehzadeye, vaktini nefsanî meşguliyetlerle değil, ilim öğrenme ve irfan sahibi olma ile yazı talimi gibi onu geleceğe hazırlayan faaliyetlerle uğraşması vasiyet edilmektedir. Kendisinde bunu yapabilecek fitrattan gelen hasletlere sahip olduğu vurgulanmaktadır. Böylece onun yaşıt ve benzerleri arasında seçkin ve zamanının üstünü olması hedeflenmektedir. 'İhsanı bol mülk sahibi Allahın izniyle' duası ile mektup sonlanmaktadır.

Mektup, Osmanlı diplomatiğinde şart olan rükünlerin tamamını ihtiva etmektedir. Hitap, sena, selam, hâlin bildirilmesi, konu, dua ve bitirme rükünlerine riayet edilerek mecburi ölçüler sağlanmıştır. Metinde uyulması tavsiye/ vasiyet edilen hususlar, adeta şehzâde

⁴ İlim ve irfan yolunda ilerlersen kıymetli olursun aksi yolda gidersen kıymetin olmaz (NM).

eğitiminin bir özetidir. Zira şehzâde, eğitiminin sonunda 'elde edilen ilim' ve 'Hakk vergisi yakîn ilmi'ne erişmiş, maddi ve manevi donanımına mücehhez olmalıdır. Bu vesâyâ-nâme, klasik Türk nesrine müseccâ bir örnek/metin olduğu kadar, Osmanlı diplomatik yazışma usulleri için de şöhretli bir örnek/mektuptur.

Ek

جنتمکان قانونی سلطان سلیمان حضرتلرینک تحصیل علم و معارفه دار شهزاده ساطان مصطفی یه ارسال بیوردقلری و صایانامه در

نوردیده انجمن صفا و نور حدیقه مکن وفا الحفوف بلطایف عواطف الملک الا علی او غلم مصطفی ارشده الله تعلی الی طریق السداد العلیا سلام عنبر آسا و کلام عبهر سیما اتحافندن صکره انها و انبا اولنان اولدر که اکر بو جانبک احوال و اطوارندن استعلام استفهام اولنورسه بحمد الله الملک العلام خیام سلامتده آرام و مقام صحتده بر دوام اولوب امیددر که عن قریب الایام جانبیه عودت و مراجعت اولنوب ملاقات میسر و مقدر اوله بعده ذالک مانند ضیا خورشید و ظلام شب دیجور معلوم و مشهوردر که دولت دارین و سعادت منزلتینده بهرهمند اولمق اندیشه ایدنلرک پیشه سی حدانت جوانی و سن عنفوانیده ریاض قابلیت و کشتزار جبلیترین خس و خاشاک هوا و هوس و خارستان مخالطت جهال ناکسدن رفته و پاک و آینه صفت تابناک ایدوب شقایق متنوعه معارف و عرفان و اشجار مثمره علوم و فضائل بی پایان ایله درون و بیرون رشک کلزار جنان ایدوب و سیردشت باغ ارم آرام و اکل و شرب و تنعم طعامی کندویه حرام ایلوب مدام مدامی مداد مشکین فام و کاسه سی دوات و اقلام و انیس خلوتی رسائل

و کتاب و جلس سلوتی صحف مسائل صواب ندماسی اهل عرفان مکالمه سی مباحثه بدیع و بیان اولوب زمان قابلیده اختیار قلت و ارتکاب مونت ایله زبده زمره انسان و مشاربالبنان و شهباز هما پرواز کبی دست نشین اعیان و ارکان و مقبول جهان و جهانیان واقع اولور (قطعه) کسی بکردن مقصود دست حلقه کند * که سینه تیر بلاها سپر توانی کرد * ومن رام العلی من غیر کند * اضاع العمر فی طلب الحال کمال دانش و بینشدن دور جمال معارف فضائل مهجور اولنلر ارباب حکمت و اصحاب فطنت حضورنده جماد ابکم بلکه ذره دن کمدر (بیت) کسب کمال کن که عزیز جهان شوی * کس بی کمال هیچ نیر زد عزیز من * پس بو مقاماتدن غرض و مراد کلی و تسطیراتدن مقصود اصلی بودر که بحمد الله سنک ناصیه جبلیتنده نجوم قابلیت دراختشان و وجیه سرشتنده انوار زکاوت لمعان اولوب اشتغال ایده چک زمانک و تحصیل ایدهچک آوانن ابکم بر ساعت و بر آن وقتکی لهو ولعبده و سهو و طریده کڈران ایتمکه رخصت و یرمیوب علی الدام تدرس علم و معرفت و تعلم اصول کتابته مداومت و مواظبت ایتمکله سعی جمیل و قصد جریل ادهسن نفس زکیهکی ردالت جهالت پر کدوراتدن خلاص ایدوب واسطه شرف علم واضح البهان و رابطه مولویت خلیل العنوان ایله بین الا مانل والاقران ممتاز دوران و سرفراز زمان اوله سن انشا الله الملک المنان

Kaynaklar

- El-Hac Nuri Efendi. (haz.). (1289). *Münşeat-ı azîziyye fî âsâr-ı Osmâniyye*. İstanbul: Vezirhanı Matbaası.
- Emecen, F. (2011). *İmparatorluk çağının Osmanlı sultanları-I (Bayezid (II)•Yavuz•Kanunî)*. İstanbul: İSAM Yayınları.
- İsen, M. (2012) Bir Rus cadısının sözüne uydun. İstanbul: *NTV Tarih Dergisi*, S. 37/ Şubat, s. 68-73.
- Kılınç, A. (2006). *Türk edebiyatında vasiyetnâmeler*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Kılınç, A. (Erişim Tarihi: 15.05.2013). *Vasiyetnamelerde dikkat çekilen bir konu: ilim*. turkoloji.cu.edu.tr.
- Köksal, H. (2000). Türk kültüründe vasiyet geleneği. İzmir: *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, S. IV, s. 289-299.
- Kütükoğlu, M. (2004). Osmanlı bürokrasisinde mektup. Ankara: *Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları İslam Ansiklopedisi*, C. 29, s. 18-21.
- Okay, M. O. (2004). Türk edebiyatında mektup. Ankara: *Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları İslam Ansiklopedisi*, C. 29, s. 17-18.
- Pierce, L. (2002). *Harem-i hümayun (çev. Ayşe Berktaş)*. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.
- Sakaoğlu, N. (V). *Bu mülkün kadın sultanları*. İstanbul: Oğlak yayınları.
- Sami, Ş. (1317). *Kâmûs-ı Türkî*. İstanbul: İkdâm Matbaası.
- Şentürk, A. A. (2009). *Kanunî hicviyesi*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Turan, Ş. (1997). *Kanuni Süleyman dönemi taht kavgaları*. Ankara: Bilgi Yayınları.
- Zavotçu, G. (2007). Bir ölümün yankıları ve Yahya Beğ mersiyesi. Erzurum: *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 33, s. 69-80.

http://www.onlinearabic.net/forum/printer_friendly_posts.asp?TID=6091

[ErişimTarihi:

21.06.2013]